

Minnen från krigsvintern 1939-1940

Kjell Fjällström från Svansjön, Gitsfjäll, berättar om sina minnen från tiden under värnplikten och sedermera de mobiliseringar han deltog i under åren 1939-1940

Min far, Kjell Fjällström, har under alla tider berättat om sin uppväxt och levnad. Som liten pojke låg jag ofta bakom hans rygg på kvällen, innan det var dags att sova, och lyssnade på hans berättelser. Det var som riktiga äventyr och det var spännande att höra om lekar, jakter och om livet hos Lill-Månke och Aahka i Svansjön. Han berättade också om tiden han var i beredskap på K4 i Umeå.

Hur allt hängde ihop har inte varit lätt att förstå. Pappa brukade ofta ligga och fundera och han skrev ofta ner tankar och idéer.

Efter hans död hittade jag många nedskrivna berättelser om hans liv. Allt från uppväxten i Svansjön, skolgången i Bäcksele, jobbet som rengetare på fjället, inkallad soldat, skogshuggare och sjöman till verkmästare på en färgfabrik i Skåne.

Det jag nu återger är utdrag från de anteckningar han gjorde med minnen från beredskapen. Det har inte varit lätt att kronologiskt följa berättelsen och välja det som skall nämnas.

Ryd 2022

Dan Fjällström

Innehåll del III

Mobilisering i Fatmomakke	4
Det hände saker i Fatmomakke och vi som hade så roligt.	4
Inryckning	4
Inget hände	4
Värnplikten.....	5
Koktrossen.....	5
Åter i fjället	6
Allmän mobilisering.....	7
Åter på K4	7
Oreda	8
Första utspisningen.....	9
Förflyttning norrut.....	10
Tågtransport	10
Framme.....	12
Grupperingsplats	13
Grötproblem	14
Roande incident.....	15
Lurendrejeri.....	16
Marsch över isen	16
Hungriga.....	17
Finlandsfrivillig.....	18
Mot söder.....	18
.....	19
Flyende normmän	19
Bohuslän.....	19
Norrut igen	19
MUCK.....	20
Hemförlovad.....	21
Kjell om sina olycksbröder	22

Mobilisering i Fatmomakke

Efter att ha vandrat runt i fjällen under sommaren hamnade jag i Fatmomakke på hösthelg. Det var mycket folk så jag träffade många bekanta och satt vid många kaffeeldar. Vi pratade minnen och framtid. Det fanns mycket att göra. Det var högtidligheter i både kyrkan och hos Frälsningsarmén i deras kåta. På kvällen var det dans på dansbanan vid älven. Allt var som det skulle och vi roade oss kungligt.

Det hände saker i Fatmomakke och vi som hade så roligt.

I kyrkan läste prästen en kungörelse som gjorde kyrkbesökarna bestörta. Det var mobilisering! Alla registrerade vapenföra män skulle omedelbart påbörja färd till respektive mobiliseringsplatser. Båtar började göra turer mot Saxnäs och skjutsade folk som hörsammade nyheten och lämnade kyrkplatsen.

Min kamrat, som skötte dansbanan, kom från Klimpfjäll. Vi hade varit inne under 6 månader och gjort värnplikt på K4 i Umeå, ett beridet kavalleriregemente. Vi hade ryckt ut i våras. Vi pratade om hur vi borde göra. Jag sa att jag inte hade träffat folk på hela sommaren då jag varit uppe i fjället. Kompisen sa att han behövde pengar och då menade han intäkter från dansbanan. Vi bestämde oss för att åka nästa morgon. När vi kom till K4 tänkte vi anmäla att vi varit "väst i fjällen" och fått kallelsen sent. Vi gav oss iväg en dag försenade.

Inryckning

Då vi kom fram till Umeå och K4 hade skvadronen vi skulle tillhöra redan utrustats och avrest. Vart visste vi inte. Vi blev tre eftersläntare. Den tredje mannen hade kommit från Göteborg. Nu är vi tre soldater utan tillhörighet.

Inne på K4 fanns det flera hundra inkallade trettiofemåringar för att genomföra repetitionsövningar. Det var militärer som sprang överallt. Vi anmälde oss på expeditionen. Beskedet blev bara att skvadronen hade avrest. Vi lämnade expeditionen och höll oss ur vägen.

Inget hände

En dag gick och inget hände. Två-, tre-, fyra dagar gick. Hela veckan gick utan att någon brydde sig om oss. Om dagarna gick vi ut på stan. Gick hem till regementet och passade mattiderna och så ut på stan igen. Om kvällarna var vi på regementet och sov. Vi passade mattiderna. Vi höll samråd och beslöt hur vi skulle fortsätta.

Logementet var en stor sal och man behövde gå längs en mycket lång korridor för att komma dit. Korridoren passerade expeditionen och där sprang alltid befäl. Toaletterna och tvättrummen låg längst bort i korridoren. Jag sa till de andra att vi alltid skulle bära en sopborste eller en hink med trasa i handen och gå fort för vi jobbade. Det här gick vägen.

Det var löning var 10:e dag och vi var inskrivna i vanlig ordning. Vi var mycket förundrade. Hur länge skulle det här pågå? Det gick tre veckor och de inkallade 35-åringarna skulle nu resa hem. Vi följde med i bara farten. Vi fick biljetter och pengar. Vi for tillbaka dit vi kom ifrån. Skvadronen var uppe i Norrbotten någonstans.

Värnplikten

Under de sex månaderna på K4 hade jag fått specialutbildning i "gas och observationstjänst". Man testade alla värnpliktiga. Alla fick ett litet senapsgasprov på armen. En utspädd gasdroppe på 1%. De flesta tålde inte detta. Huden rodnade och det bildades en blåsa. De som inte reagerade fick nu ett nytt prov på 10% och här slogs nästa alla ut. Vi var bara 5-6 stycken som inte reagerade och nu fick vi prova ett 100% gas prov. Vi fick bara hudrodnader och var alltså resistent. Alla som klarade testerna fick nu specialutbildning i "gasobservationstjänst".

Under sommaren hade det varit mycket exercis. Man fick marschera. Gå i taktfast ordning och skyldra gevär i all oändlighet. Det var 50 minuters pass med 10 minuters vila. Jag blev mycket trött på detta.

En dag såg jag ett anslag om en 10-dagars kurs till fältkock på anslagstavlan. De som var intresserade kunde anmäla sig. Jag tänkte på mat. Det kunde vara intressant att se hur maten lagades i det militära. Man borde väl också kunna komma över några godbitar ibland.

Koktrossen

Jag blev antagen till fältkocksutbildningen och hamnade ute i markerna med koktrossen. Det fanns stora spisar som gick på hjul och hästar som drog. Här skulle man åka och balansera. Stora kantiner och 60 – 80 liters grytor att koka maten i. Grytorna skulle flyttas och balanseras även under transporter. På torsdagar skulle det stekas pannkakor till ärtsoppan.

Jag tror jag var praktiskt lagd för jag hittade kortaste vägarna i matlagningen. Ibland fick jag steka flera hundra pannkakor och jag tyckte det var roligt. Vi fick en stor manöver som examensprov. Det blev tre dagars "långslit".

Egentligen var det en jäkligt jobbig tjänst. Man måste starta matlagningen vid fyratiden på morgonen för att utspisa vid sjutiden. Efter den här utbildningen visste jag vad kockar gjorde i fältförband.

Tiden gick fort för det fanns ingen dödtid. Det var full rulle och lite sömn.

Godbitar hittade man också om man kände för det.

Sommaren tog slut.

Åter i fjället

Jag hade nu fått uppleva en mobilisering och var nu tillbaka i renskogen. Jag kom tillbaka till fjällen och till Raukaselet. Där hjälpte jag till i renskogen hos min morbror och moster och deras pojkar.

Det var dags att börja samla renarna för vintern och flyttningen neråt landet.

Varje dag var man ute och såg till renhjorden. Styrde den där så behövdes.

Dagarna gick. Flyttningen neråt landet närmade sig.

Det var hård rendrivning ner från fjällen mot vinterlandet nere i Ångermanland.

Jag var ju i Raukaselet hos Kristoffer Andersson och hans stora renhjord. Han hade många till sin hjälp och jag trodde att det skulle gå bra då han hade mycket folk. Men Kristoffer hade idéer för sig. Han hade kommit på att han skulle dela renhjorden i två halvor och var för sig driva dessa hjordar.

Det var ganska "djupränt" då det var mycket snö och tungt att färdas. Jag och Kristoffer hade den ena halvan och hans pojkar hade den andra. Så startade vi flytten ner från fjället. Jag hade förstått att det skulle bli arbetsamt men det blev jäkligare än vad jag trodde. Jag hade en skaplig hund till hjälp men djup snö gjorde det jobbigt för hunden. Vi slet verkligen! Jag förbannade min dumhet över att ha gett mig in i detta.

Att dela hjorden i två delar tyckte jag var en bra idé. Man rörde sig lättare genom dålig terräng och det gick således fortare. Men vi hade ju för lite folk. En måste ju åka före och locka. Den här drivningen var den jobbigaste jag varit med om. Men fram kom vi. Vi for flera mil första dagen. Var någonstans vi övernattade har jag glömt. Det blev mindre och mindre snö ju längre ner vi kom. Leden gick längs de stora sjöarna och andra vatten. Så småningom kom vi fram till utkanten av Dorotea. Där vi skulle stanna någon dag och låta renarna beta. Vi hade då drivit hjorden 13 - 14 mil ned ifrån fjället och tagit oss igenom de värsta markerna. Det kändes skönt. Om kvällen i stugan där vi övernattade hörde vi radionyheter. Nu uppmanade man till total mobilisering av Sverige.

Allmän mobilisering

Alla militära förband skulle omedelbart mobiliseras. Första bästa tågförbindelse skulle tagas. Nu var jag bara fem km från Dorotea. Jag hade min inskrivningsbok i ryggsäcken och med den fick man åka med SJ utan biljett. Jag hade ingen utrustning annat än det jag bar. Jag hade nya vadmalsbyxor samt en mycket varm jacka. På huvudet hade jag pälsmössa och på fötterna hade jag ludna näbbskor. På händerna hade jag handskar i renskinn. Jag kom ju inifrån fjällen och tur var det.

Det var 24 grader kallt dagen därpå. Tåget var fullt med folk. Här betraktade jag folket och deras klädsel. De flesta kom i "helgdagskostym" och lågskor, men de hade alla ulstrar och de var nog varma. Hattar hade många. Många hade dock tjocka kläder, varma mössor och handskar. Det kostymklädda var nog folk från samhällena tänkte jag.

Åter på K4

Väl framme i Umeå och K4 om eftermiddagen var det körigt värre. Vi blev utspisade med mat och skulle vidare ut mot Brännland och Kassjö. Vi skulle få ut våra hästar och ge oss av. Det fanns inga sadlar. Vi fick enbart träns och grimma. Nu skulle vi rida barbacka. Vilken cirkus det blev. Jag hade ju sett folket och deras klädsel och nu satt alla på en häst utan sadel. Det gick varken att skratta eller gråta. Kostym och slips, hatt och lågskor och närmare 20 grader kallt. Byxbenen hamnade ju halvvägs upp till knäna men som tur var hade de ju långkalsonger. Min egen klädsel såg säkert komisk ut. Mina lurviga "härnskor", stor vadmalströja samt lurvig stora mössa avvek gentemot de andra. Jag hade skinsäck på ryggen. Jag skulle ha klarat mig på Sibiriska tundran i min utrustning.

Det var över två mil att rida och en syn för gudar. Väl framme var det ingen bättre ordning. Jätteröra och kaos. Befälen irrade runt. Framåt natten hade det ordnat sig något och tält hade rests upp. Männen hade fått uniformer så nu var det en grå massa i vintermörkret.

En koktross hade börjat skönjas. Två stora spisar på två långa slädar. Som belysning hade de små lyktor så att man såg var man steg. En kokchef fanns, men inga kockar. Det ropades i mörkret om det fanns några kockar med utbildning. Jag anmälde mig och så kom två man till. Det här blev början till ett äventyr tyckte jag. En av de andra var trumslagare från ett musikband i Skellefteå. Den andre var Konsumföreståndare från Byske. Jag var renskötare från Burgfjäll. Vår krigsberedskap hade börjat.

Oreda

Vår kavalleribataljon blev med åren ett av Sveriges mest beresta förband. Förbandet verkade i sex provinser. Man hade tanken om att rörliga ryttaförband skulle lära känna stora delar av landet så att små grupper, i kritiskt läge, kunde placeras ut i spanings-syfte. Man skulle kunna verka i all den terräng landet kunde erbjuda. Det blev ofta mycket jobbigt då man måste inrätta sig i ständigt nya trakter. Jag klagade inte för jag tyckte det var roligt med omväxling.

Allt var i en jäkla röra och jag försökte få en ordnad bild av allt. Runt omkring i de närmsta backarna såg jag hästar och kälkar, vagnar och skaklar. Det såg ut som en "bröt" av något slag som ramlat ner. Ur det här skulle det bli ordning - det måste det bli! Det var så här det var i början av en mobilisering.

De här nybakade befälen såg förskräckta ut. Någon såg ut som om han grät och det gjorde han också. Jag kände hur ilskan kom fram. Vi var tvungna att få ordning på det hela. Men var skulle man börja? Den här oredan varade någon timme. Jag svor och förbannade. Vi som skulle vara kockar samlades kring de två stora kokvagnarna. Alla försökte baxa och ställa saker till rätta. Vi försökte ta reda på vad vi hade i de stora trälådorna framme på kälkarna och få en inblick i var alla grejor fanns.

Äntligen kom det en som sa sig vara koktroppchef. Han hade furirsgrad. Han hade en häst och en kusk som förde en släde med två stora säckar. Ett helt lass proviant vältes ut ur släden ner i snön. Nu kom order om att genast börja ordna med mat. Utspisning skulle ske om ett par timmar. Ved i säckar samt två stora vattentunnor fanns längst bak på släden. Koktroppchefen tog befälet. Jag kände att det var tur att man behärskade det primitiva. Det här med att elda ute i naturen var jag van vid och fixade eld i spisen på nolltid. Nu börjar de andra komma till hjälp. "Trumslagaren" for som en tätting upp och ner. Koktroppchefen kom med en matsedel. Det som skulle serveras var smör, bröd med ost och korv som pålägg. Soppa på köttbuljong samt mjölk och kaffe.

Det fanns kött. En halv ox, ostyckad och stelfrusen. Jag hittade en bågsåg för ved samt en timmersvans i utrustningen. Yxa och såg samt hjälp att hålla och snart var vår ox klar att kokas. Kusken för trossen var framgent vårt stora stöd. Han var van timmerkörare från Hällaström. Praktisk och van att ta i. Stark som en björn och han såg de enklaste vägarna i allt. Han hade också humor till tusen.

Vi fick maten färdig och utspisade alla 300 - 350 man. De hade fått utrustning och ordnat sina tält ute i bushen. Man hörde hästar gnägga och mannarna svära runt omkring, bärande på sadlar och utrustning till bivackerna.

Det var sent på kvällen. Man såg skenet från eldar här och där. Man spände grova rep mellan träden och band sedan sex till åtta hästar i det grova repet. Bakom hästarna gjorde man en större brasa och bakom den ytterligare en rad hästar bundna i ett grovt rep. Elden skulle värma två rader hästar på det här sättet. En vaktpost såg till elden och hästarna. Det var mer än 20 grader kallt under natten.

Varje man hade blivit tilldelad en häst. Dessa hästar var också inkallade. Runt omkring i byarna fick bönderna sina hästar mobiliserade till regementet. Undra på att de var lite bångstyriga. Någon soldat blev biten och någon blev sparkad av hästarna. Man såg ibland någon med armen i mitella och någon som haltade. Men det mesta gick trots allt bra.

Av stadsborna hade många säkert det besvärligt. Vi höll dem inte i större värde när det gällde. Nog visste man väl vad stadsbor och Stockholmare gick för. Lappar och timmerfolk klarade av det mesta. Lapparna togs ofta ut när det gällde besvärliga uppdrag som spaning och gerillagrupper. De var goda orienterare och säkra i skallen samt listiga och "fulla i fan".

Första utspisningen

Efter den första utspisningen gällde det nästa mål mat. Det skulle vara klart om bara några timmar, strax efter klockan sex. Vi steg upp vid fyratiden. Det var kallt och jäkligt men fint väder. Vi skulle steka korv men allt var stel fruset. Nu fick korven kokas istället med sås och potatis. Det gick bra.

Alla fick äta så mycket de ville. Det fanns också smör och bröd med ost som pålägg. Kaffet var varmt och gott och kokkärlet blev diskat samtidigt. Alla såg morgonsura ut med mössorna neddragna över öronen, pälskragarna uppdragna och tjocka vantar på händerna. Alla stod och stampade i kylan. Deras tält var uppvärmda med en kamin och en man fanns kvar som eld post. Runt kaminen var det varmt. Inåt tältväggarna var det riktigt kallt och isigt. Vi fick besked om att vi i skulle lasta oss på tåg och åka norrut under dagen.

Förflyttning norrut

Vi hade sex km till Brännland och där skulle skvadronen lasta på tåg. Vi i kokgruppen levde ju bara för att laga mat och utspisa hungriga soldater. Vi var i ständig aktion med denna mat och utan oss kunde de inte leva. Vi tycks vara hjärtat i det hela. Det var jobbigt som bara fan.

Nu kokade våra grytor med ärtsoppa och till det skulle det vara pannkakor. Hur skulle det här gå? Jag funderade verkligen. Trodde mig att ha hamnat på den sämsta tänkbara platsen. Det kunde väl inte bli sämre. Men det var bara att köra på. Jag svor åt allting som tycks gå snett.

Soppa blev det, massor av soppa. Nu fick de äta så mycket de vill. Soppan blev fin med mycket gott fläskkött. Det blev cirka 160 liter i stora kantiner.

Pannkakor blev det också. Smeten gjordes ganska tjock för att hålla att vända. Plåten gav 12 stora bitar. Den var cirka 3 till 3,5 cm djup. Oftast gjorde vi pannkakorna ganska tjocka men hade vi gott om tid blev det tunnpannkakor. Mycket stekfett fick man använda och det gick banne mig undan. Med tiden blev jag en riktig pannkaksmästare. Jag fyllde pannan med stekflott och flottyrkokte pannkakorna. Jag gav smeten en extra piff med smak av vanillinsocker och ägg samt blandade i lite bakpulver.

Mannarna åt och ville ha mera och det bjöd vi generöst på. Vi sa till varandra att om de åt en massa ärtsoppa gick det mindre med pannkakor, vilket det också gjorde.

Tågtransport

I Brännland lastades skvadronen på tåg. Vi skulle få utspisning under järnvägstransporten vilket lät mycket skönt för oss i kokgruppen. Vi hade dock gjort massor med smörgåsar som delades ut som extra förstärkning. Dessa fick inte ätas förrän på given order.

I varje tågvagn fanns plats för 12 hästar, sex i var ände och sedan plats till 12 man som låg på halm utspritt på golvet. Hästarna skrek och gnäggade och sparkade bakåt i väggen. Tillslut lossnade flera av brädorna. Det blev sådana skador att vi fick byta till en ny vagn vid nästa station.

Vi åkte i två hela dygn. Åkte och stannade för att släppa förbi andra tåg och så vidare igen. Alla stationerna var mörklagda. Man visste inte var man var. Det gjorde man för att försvåra för spioner. På stationerna och bangårdarna var det folk som växlade tågen. Ibland fick vi vänta ett par timmar innan vi kunde fortsätta. Vi hade de stora sidodörrarna öppna när vi stod stilla vid stationerna. Tågväxlarna berättade för oss var vi var någonstans. Det var en verkligt underlig resa måste man säga. Vi frös inte för vi låg på halm och hästarna värmdes.

Dessutom var vi klädda i pälsar och mössor.

Vilken upplevelse det var att åka i genom ett mörkt Norrland. Det var 20 till 25 grader kallt. På en station där vi stod stilla fick vi order om att vattna hästarna. Vi sprang med hinkar som vi fyllde med vatten och gav hästarna att dricka. Därefter fick vi in hö till våra hästar. När detta var avklarat fick vi order om att äta våra smörgåsar. Vi hämtade en hink med vatten för att dricka till torrskaftningen. Det var primitivt. Alla mumsade och tuggade. Hästarna åt sitt hö och människorna låg i halmen och tuggade på sin mat.

Någon hade fått tag i en tidning och vi fick lite nyheter utifrån. Vad trist det började bli. Vi fick utspisning på en station. Lottor skötte utdelningen. Det serverades ärtsoppa och pannkakor. Vi hann också backa om och få mera. Det

var gott med mat. Man blev på bra humör och kunde skoja. Ärtsoppa i stora kok med riktigt gott fläskkött var närande och god mat. Vi fick kaffe efteråt och mådde riktigt bra i våra boskapsvagnar.

Vi tyckte att vi åkte i oändlighet. Det dunkade enformigt i rälsskarvarna. Man sov nog mest hela tiden. Vi hade två timmars vaktpass. En man låg vaken i två timmar. Väckte därefter en kamrat efter listan och han vakade i två timmar. Det var nödvändigt att hålla ett öga på hästarna som blev oroliga ibland. De sparkade och bet varandra. Ofta var det ett jäkla liv i vagnen med oroliga hästar.

Vi hade lämnat Boden och var på väg norrut, vart visste ingen. Sakta gick det. Vi fick utspisning i Boden. Här var det kött och potatis med någon sås och kaffe efteråt. Vi mådde bra. Vi åt, sov, pratade och funderade. Stationsnamnen var förtäckta och man åkte som i en säck. Jag blev irriterad och förbannad. Mörkt var det också för det var ju mitt i vintern.

Framme

Någon gång vid fyratiden på eftermiddagen stannade tåget. Det började rassla i vagnarna. Dörrarna slogs upp. Hästarna gnäggade och folk skrek. Vi var framme och skulle börja lasta av tåget. Vagnarna hade stannats vid en lastbrygga. Man släpade fram ramper och ställde mot vagnsdörrarna. Hästarna leddes ut på planen med en man vid varje häst. Det var mycket kallt, nedåt tjugo grader. Alla gick och trampade för att inte frysa. Det var väsen och surr i luften. Någons häst var lös och sprang omkring i skymningsljuset. Vi i koket sökte oss till vår utrustning som kommit ut på planen och nu började genast bekymren. Vi måste ögonblickligen fylla i vattentankarna och göra mat för nästa måltid. Det blir soppa igen och den fick vi koka längs med vägen under marsch.

Efter en stund var vi marschfärdiga. Hästar och slädar till tusen tyckte jag. Beundransvärt snabbt kom vi iväg. Alla enskilt men i kolon för de viste nu var deras plats skulle vara. En motorcykelordonnans kom farande. Ordonnansen order och körde i väg i full fart. Så kallt det måste vara men han var varmt utrustad. I det vackra, kalla vädret var det faktiskt skoj. Det kändes som ett äventyr.

Björkskogen och träden var täckta av tjock rimfrost och det var väldigt vackert. Allt det andra, skvadronen med alla soldater och hästar, var överkliga. Det knarrade under medarna och det stod som rök ur hästarnas näsborrar. Jag såg

att ryttarna hade lindat halm omkring stigbyglarna. De var ju av stål och kylde väldigt. Det här var verkligen en syn att uppleva.

Det rök om våra kokslädar och kantinerna pyste ånga ur ventilerna. Det rök och gnistrade ur spisarna när man fyllde på med ved. Hästarna drog och ibland travar de en stund. Ordonnansen kom farande längs marschkolonnen med någon order framifrån.

Det var spöklikt tyst. Man hörde inte mycket, bara knarret av hästarna steg. De hade broddade skor som skar ned i den isbelagda vägen. Häst och ryttare var underställda skvadronen men ändå fria på något sätt.

Om ett par timmar skulle det bli utspisning på lämplig plats. Vi hade förberett genom att göra smöret bredbart, skivat ost och korv. Vi hade lyft ner stora grytan och satt på kaffe. Mjölkflaskorna hade vi fått värma då det var is runt kanterna. Våra fina pälsmössor hade redan blivit sotiga.

Så beordrades halt och ordning för utspisning. Varm ärtsoppa var gott i kylan och bra för magen. Vi hade ärtsoppa så det räckte att bjuda mer. Mjölk för den som ville ha och kaffe och smörgåsar. Jag tror de blev nöjda för mat behöver man. Vår färd fortsatte.

Vi fick order om att bjuda på varm dryck med smör, bröd, ost och korv när vi hade kommit fram. Man hade inga förväntningar om någonting. Man fick bara se vad som hände.

Grupperingsplats

Sent om kvällen kom vi till en gård. En stor bondgård såg det ut att vara. Det fanns en stor gårdsplan med kringbyggda hus. Militären hade mönstrat in gårdar för att vid behov tas i anspråk för inkvartering. Nu hade vi kommit till en av dessa gårdar i en liten by. Ytterbyn var visst namnet. Vi körde in och parkerade kokslädarna inne på gårdsplanen. Det lyste i några fönster på nedre våningen. Officerare var inne och pratade med gårdsfolket. Därinne i huset skulle vissa befäl ha rum och plats. Soldaterna var redan i färd med att resa sina respektive tält runt omkring. Alla hade jobbigt att ordna för natten. Det gick dock förvånansvärt fort när alla visste vad de skulle göra. Några brukade hålla sig på sidan och låta kamraterna arbeta. De kanske gjorde bästa nytta med att vara ur vägen.

Vi hade den varma drycken, smör, bröd, ost och korv färdigt för utspisning. Alla var säkert nöjda med att få lägga sig och sova efter den långa tågresan. Nu var vi färdiga för dagen. Vi hade städat undan och diskat.

Det såg ut att bli yrväder för det hade börjat snöa och blåsa. Vi låg i ett uthus, kallt och jåkligt men vi hade det bra. Vi hade varma kläder och halm så det var mjukt och skönt. Jag tyckte mig likna en hund i skogen där man kurar ihop sig. Tidigt på morgonen steg vi upp och tittade ut genom dörren. Ute på gården var det yrväder. Nej, fy farao!

Slädarna och spisarna hade snöat över och bara rökröret stack upp ur snödrivorna. En sådan bild är ju som en mardröm, men här var det bara att ge sig ut och göra något. Vår timmerkörare och kusk tog allting lugnt och sansat. Alla gav vi oss på snön med de stora snöskyfflarna och efter ett tag hade vi verkligen grävt fram kokslädarna från snömassorna.

Grötproblem

Jag kände mig ha tagit befälet och nu skulle det tändas eld i de stora spisarna. Mina erfarenheter av att klara av att göra upp eld under eländiga förhållanden kommer åter väl till pass. En stund senare hade vi elden i gång i de stora spisarna. Koktroppchefen, furiren, han sov nog inne i stora huset. Vi hade pratat igenom morgonmålet redan på kvällen. Vid sjutiden var det dags att spisa ut gröt. Vi gick igenom proviantlådorna. Det enda vi hittade var en påse havregryn på cirka 5 - 6 kg. Det räckte knappt till välling. Vad gjorde man nu? Det skulle serveras gröt!

Jag gick och knackade på en dörr i huset och så småningom öppnade en sömnig, äldre, kvinna. Jag berättade om vår belägenhet och undrade om hon kunde hjälpa mig. Jag såg att hon tyckte synd om oss. Så mycket gryn fanns naturligtvis inte och det hade jag heller inte trott, men mjöl kanske fanns. Hon kom med en säck vetemjöl på cirka 12 - 15 kg och jag lovade lämna tillbaka den senare.

Nu satte vi igång en stor grötgryta. Det fanns en stor stålvisp och den fick Trumslagaren med order om att klättra upp på kälken och vispa av bara fan. Gröten fick inte klimpa ihop sig och heller inte stänka omkring. Försiktigt öste jag i mjöl och allt eftersom blev det gröt. Jag tror den blev perfekt. Man kunde inte göra mera. Här blev vi räddade av frun i gården och hon fick igen sitt mjöl med god ränta.

Vårt folk kom och blev utspisade och det räckte. Grisen i gården fick resterna. Våra pojkar kom åkande skidor från skilda håll, varifrån vet jag inte. Allt eftersom dagarna gick fick man mer rutin i de rätt knepiga kocksysslorna. Det gällde att utnyttja alla små och stora knep. Sotiga blev vi av de stora grytorna

och vår Trumslagare var makalöst nedsotad. Men det passade liksom in i bilden.

Vi blev inte stilla många dagar här på gården utan förflyttades vidare inåt landet. Vi hamnade på en bättre plats med större byggnader. Det fanns mer utrymmen och inte minst bekvämare inkvartering. Det var ju i huvudsak officerare som sökte bättre och trivsammare boställen. Manskapet trängdes i bagarstugor och förövrigt där det fanns rum. Överslafar och britsar spikades upp i all hast. Jag tyckte att de flesta hade det bra och i rådande läge fick det väl accepteras. Det var ju ofred och vi låg i beredskap.

Jag hade inga större tankar om de där officers-snobbarna. Några kanske var dugliga men många var inte värda något. Jag hade tidigare sett dem i fält när det knivade till sig. Vi som kom från Sveriges utkanter hade levt vårt liv i hårda miljöer och inget fick vara främmande för oss.

Efter någon vecka fick vi tak och väggar kring vår koktross. Men nu kom eländet med att vistas i ett större rum, trots stora portar. Kyla ute, -20 grader och mer i veckor. Ångan stod som en tät rök i hela rummet och man såg nästan ingenting trots att portar och fönster var på vid gavel. En av våra kockar, Konsumchefen, bar glasögon och han hade det verkligen besvärligt.

Vi hade varma skor och jag hade lärt pojkarna att ha halm i skorna. Trumslagaren hade köpt sig stora "blötkängor", läderskor utan sulor under. Nu hade han halm i skorna och hade snott åt riktigt ordentligt mot byxben med skoband. Vatten som stänkte frös till is och hamnade på överdragsbyxan. Det blev ispansar ner över de stora skorna och vi skrattade åt hans mundering.

Roande incident

Vi hade kokt massor av renkött. Jag hade silat upp buljongen i ett fat på cirka 50 till 60 liter som skulle bli köttsoppa. Fatet med buljongen stod nedanför spisen. Det blev ånga av det heta spadet. Det var tät rök och man såg ingenting. Nu skulle Trummis hämta något vid spisen. Jag hörde inifrån röken hur det plaskade och att det blev tyst några ögonblick. Jag trodde han hade vält ut kärlet med buljongen. Så hörde jag honom svära där inne i röken och ännu mer plask. Nu kom han fram. Han hade stigit ner från spisen och trampat rakt ner i min buljongspann. Hans "isfrusna" byxor och "storisiga" kängor gjorde att han inte förstod att han hade trampat ner i den varma buljongen. Efter någon sekund hade han känt värmen. Skon och de isiga byxorna var täta och han var torr om foten. Vi höll på att skratta ihjäl oss. Han fann inget nöje i det, för det

skulle ju bli soppa av buljongen. Vi silade om spadet. Något fel på soppan var det ju inte. Det ju bara vi och vår herre som hade sett olyckan.

Lurendrejeri

Vi fick renkött med proviantbilen varannan dag. Vi hade en bagarstuga som proviantrum och efter en vägg staplade vi frusna, renkroppar. Det var nog mer än 25 stycken. Det gick inte att neka att ta emot. Det var bara att kvittera att man fått. Hur allt detta kunde fungera vet vi inte. Det måste ju ha varit så på alla ställen.

Vi kom på att köra in till en slakteriaffär i Kalix och där byta "renskrov" mot malet kött. Hur många som höll på med den här svarthandeln kan man ju bara undra. Vi kunde i alla fall bjuda på fina charkvaror med vurst och fin korv. Någon gjorde sig ju pengar på allt och lurade staten.

Det bluffades överallt men vi som var bundna till pliktskyldighet hade ju ingen chans. Jag gömde undan 12 till 15 kg kaffe samt några kilo chokladkakor i en källare under golvet där vi hade matlagret. Kaffet var ransonerat vid den här tiden och vi visste ju inte om tilldelningen skulle fortsätta. Vi var i samma förläggning i cirka 3 månader.

Avfärden gick väldigt fort. Allt skulle snabbt rivas och lastas på tåg söderut. Förrådet av kaffe och choklad blev kvar. Hoppas det blev någon i huset som hittade det. Det var äldre människor som rådde om huset. De hade några kor i ladugården och en gris. Medan vi bodde där köpte han sex smågrisar att föda upp. Under månaderna därefter kunde han försörja 10 stora grisar med all mat som blev över.

Vi kockar och kuskar hade en jäkla tillvaro under beredskaps vintern 1940. Man kom ju inte ut på något roligt precis. Vi hade det jobbigt, söndag som vardag, men det var inte så tråkigt. Det malda köttet som vi hade bytt till oss till blev goda biffar till söndagsmiddagarna. Vi hade råd att vara generösa. Vi stekte pannkakor med god sylt som vi också bytt till oss. Vi levde mycket gott de månader vi låg i förläggning vid Fanbyn utanför Kalix.

Marsch över isen

"Seskarö" var en stor militär manöver som förbanden uppe i norr var inbegripna i. Seskarö var en ganska stor ö ute i Bottniska viken. Den var nästan rund och cirka fem km bred. Den låg cirka en mil från fastlandet. Vi kom västerifrån Karlsborg med 1,5 mil över isen. Alla, förutom de sjuka, skulle vara med. Koktrossen var ju självklar. Utan oss gick det inte att föra krig. Hästar och

åter hästar, ryttare och slädar, alla var på väg ut på isen och havet ut mot Seskarö.

Det var kallt och blåsig i början men sedan kom snöstormen ute till havs. Vilket väder det blev. Jag hade erfarenhet från kalvfället och renskogen men nu var det ännu värre. Man såg inte spannet som var framför. Allt var snörök och vitt. Ibland fastnade vår släde i djupsnön. Vår kusk "timmerköraren från Hellaström" skottade en öppning när det drevit igen framför oss. Han manade på hästen hårt, jag tyckte väl så hårt, men vi måste fort få loss släden. Det gick ju bättre för den bakomvarande att komma fram efter oss. Vi kockar lagade mat under marschen på isen.

Vi hade båda storkantinerna fulla med kött. Spisen rök och gnistorna yrde. Vi gick på högvarv. Vi hade delat ut extra stora smörgåspaket och varm dryck i termosar. Det skulle bli sen utspisning, det visst alla. Har man bara mat kan man också kämpa hur jäkligt det än må vara.

Det blev sena kvällen innan vi nådde land. Då var man glad för nu kunde man stiga ner på mark igen. Vi sökte en någorlunda öppen plats med granskog runtomkring. Hungriga mannar syntes överallt. Övningen pågick och man hörde skottsallor eka inifrån land. Kulsprutor och granatkastare hördes dovt knalla. Tur att det bara var övning och lek.

Någon kom fram till koket där vi höll på att dela och skära i köttet. Om det var det en ensam, kunde han nog få en köttbit med uppmaning att dra in i skogen och äta där utan att synas. Alla var lika hungriga och ville gärna smaka en tugga. Någon rörde vid min axel och frågade, "- Kan jag få en bit?" Jag tittade mig snabbt omkring och räckte honom ett ben med mycket kött. Sade samtidigt åt honom att stiga åt sidan bakom träden så ingen såg honom. Vände på huvudet och såg att det var en av officerarna som försvann bakom granarna.

Hungriga

Nu kom våra hungriga mannar. Vi gav dem bra portioner och nästan alla frågade om de kunde få lite till och de fick de. Vi hade två stora grytor så det räckte när någon backade om i matkön. Vi serverade buljong med en brödbit med smör, ost eller medvurst. Kaffe fick de i samband med maten lite senare. Hur mannarna hade det ute i buskarna visste vi inte. Det var ingen bekvämlighet ute i granskogen men var man mätt hade man bättre humör. Det skulle övas krig och levas tufft. Mot morgonen skulle det blåsas eldupphör och trupperna skulle gå tillbaka över isen mot Karlsborg. På morgonen före

marschen skulle vi utspisa. Det blev gröt, bröd, smör, pålägg och rikligt tilltaget med kaffe naturligtvis.

När vi marscherade tillbaka över isen var det strålande väder. Kokspisarna rök som alltid. Ärtsoppa lagades, vad annars. Vi skulle utspisa hemma vid vår grupperingsplats och det skulle bli pannkakor med sylt till. Jag jagade specialisering och vill bli bra på att baka pannkakor. Det gick mer än två gånger fortare nu jämfört med första gången jag prövade att baka. Det var mycket roligare och jag tror pannkakorna smakade bättre. Det var stor åtgång på dem och det var ett bra betyg.

Finlandsfrivillig

Det hade blivit vårvinter, mars månad och vackra soldagar. Vi hann sola någon timme och det känns skönt. Många pojkar i vår bataljon hade anmält sig och även rest som frivilliga till Finland. Jag var också med och anmälde mig och väntade nu på att resa. Den 13 mars blev det fred med Ryssland och krigsslut och det var väl bra. Jag hade fått permission för att resa hem en stund före avfärden till Finland.

Vi fick plötsligt order om att bataljonen skulle återvända till Umeå och K4 för att upplösas. Alla blev glada för beskedet. Vi hann inte längre än till Jörn innan det började hända saker. Tyskarna hade marscherat in i Norge och nu blev det inga permissioner. När vi kom ner till Umeå lastades vi över till lastbilar och omgående fraktades vi söderut.

Mot söder

Koktrossen åkte nu på stora lastbilar. Där vi inrättade vårt kok var matlagningen alltid på gång. Första etappen söderut blev till Söderhamn. Nästa etapp till Värmland och Frykendalen. Där blev vi inkvarterade i Ulfsby gamla fina herrgård. När vi var där kom den fina våren. Vi uppskattade verkligen att vara i det vackra landskapet nära Selma Lagerlöfs Mårbacka. Vi fick logement i ett litet hus nära stranden av sjön Fryken. Några veckor tidigare hade vi haft snö och kyla uppe i Norrbotten.

Vi var uppe tidigt om morgnarna precis som förut men var på helt annat humör. Det var vackert väder och försommar. Våra mannar var ute i stridsövningar. De fick verkligen kämpa och behövde sin mat. Vi hade tysken på andra sidan gränsen, fem mil ifrån oss. Vi visste ju inte vad han tänkte göra. Uppe i norr hade vi haft ryssen i tankarna.

Flyende norrmän

Vi hade mött ett par 100 norska soldater som var på marsch in i Sverige. De hade flytt över gränsen och kom nu avväpnade i sina uniformer, marscherande efter landsvägen. Då kände man att kriget var verklighet och att det kunde hända här också.

Det gick en turbåt längs sjön Fryken. Det var vackert att se m/s Fryken när hon stävade över sjön. Detta var det vackraste landskapet jag såg under tiden jag var inkallad.

Bohuslän

Väl framme i Bohuslän upprättade vi försvarsställningar längs kusten. Nu blev det en helt annan hushållning. Våra feta dagar i Kalix var nu bara ett minne. Hästarna hade vi lämnat i Umeå och här hade vi blivit tilldelade cyklar. Det uppskattades utav mannarna för nu slapp de den omständliga vården av hästar. Vi hade ju kämpat med hästarna genom vintern uppe vid polcirkeln. Det var en av de kallaste vintrar man kan tänka sig.

Norrut igen

Det hade blivit juni månad. Vi hade hört rykten om att vi skulle upp till Umeå och permitteras om någon tid. Man hörde rykten men det var ingen som visste någonting. Rykten om allt möjligt hade vi hört många gånger. Men en vecka före midsommar var det dags att plocka ihop pinalerna och lasta.

Så bar det iväg på landsvägarna igen. Keket var lastat på bilar och var som vanligt igång. Jag bakade pannkakor och på bilen framför kokade de ärtsoppa. Jag noterade att vi åt mindre nu när det var sommar.

Vi stannade på en öppen och trevlig plats. Vi hade backar och bräddor och gjorde ett långbord. Vi dukade fram bröd, smör, ost och medvurst. Någon serverade ärtsoppan och jag pannkakorna. Frikostigt kunde jag ge portioner så att alla blev nöjda. Lingon fick de också till. Kaffe fick man som vanligt och alla satt ute i backarna och tycktes må bra.

Vi var på väg norrut och hem. Alla var på gott humör i det vackra vädret. Till kvällen skulle vi logera i Stöcksjö Folkets hus. Det var i Stocksjö med omgivning vi var de första dygnet då vi mobiliserades för 7 månader sedan. När vi kom fram kände jag inte igen mig. Den gången var allt omtumlande. Jag upplevde det som om att jag var någonstans i Sverige men inte var någonstans.

Detta var bara några timmar sedan förra utspisning så nu blev det bara varm dryck och smörgåsar. Vi blev lovade att få sova länge. Frukost skulle inte serveras förrän vid nio tiden.

Till frukost hade vi kokt en god gröt. Jag hade ett paket smör och socker som specialitet i min grötgryta. Om det fanns lite vaniljsocker så bröt jag lite och stoppa i den för smakens skull. Till frukosten kom alla med gott humör och det kändes som söndag.

MUCK

Nu började man diskutera MUCK. Några måste kommenderas att stanna kvar och vakta förråden. Ett förslag kom från ledningen. Om några anmälde sig som frivilliga skulle tjänstgöringen bli 15 dagar lång men räknas som en månad. Man skulle få en månadslön. Jag anmälde mig och blev kock som vanligt.

Väl tillbaka på K4 i Umeå lämnades alla prylar in och männen var i strålande form. Man var glada och vissa gladare än andra för de hade köpt ut brännvin. De drack förvisso inte så det störde. Vad vi åt den dagen kommer jag inte ihåg. På eftermiddagen var det tomt på folk och bara vi i vaktgruppen var kvar. Det blev verkligen tomt och trist. Jag var ju van att laga mycket mat och nu blev det bara mat för några stycken. Jag huserade i köket på Folkets hus och råvarorna kom från K4 i Umeå. Det var mycket väl tilltaget. Mannarna hade det säkert väldigt tråkigt. De gick sina vakttimmar och sedan var det "rast vila". Då och då kunde vi ta oss in till Umeå för att få omväxling. Det var vackert runt

omkring men tomt på folk. Det blev lugnare morgnar för frukost skulle inte serveras förrän kl. 9. Det var rena semestern!

På midsommarafton cyklade några av oss till Fällforsen där det var midsommarfest och dans. Platsen var mycket vacker, liggande på de höga niporna längs Umeälven. Framåt morgonen cyklade vi tillbaka till vårt Folkets hus. Ett annat nöje var att ta en promenad till handelsman i byn och titta på folk.

Hemförlovad

Efter 14 dagar kom avlösning och vi blev hemförlovade. Jag tog biljett till Risbäck för Erik Johansson behövde slätterhjälp. Från Mellan-Rissjö där han bodde var det bara någon mil upp till Svansjön där jag växte upp hos morfar och mormor. Dit for vi för att fiska och spana efter tjuvfiskare. Vi vandrade också runt i fjällen för att leta efter björn och älg.

Vi var också ute på myrarna och slog "starrhöt" som sedan torkades i hässjor. "Starrhöt" hämtades hem då det blivit vinterföre. Militärtjänsten glömdes bort och jag kände mig åter fri.

Kjell om sina olycksbröder

De inkallade var av alla olika kategorier. Många hade det besvärligt för de var företagare, bönder, jordbrukare med mera. Man tog hänsyn till dessa och de fick tjänstledigt kortare eller längre perioder. Gruppen ungarlar som inte hade så starka familjeskäl fick kortare och ofta inga ledigheter. Vi var en hel del som fick lång tjänstgöringstid. Jag var inne i över två år. Jag hade bara kortare ledigheter.

Jag trivdes inte, men hade ju bra i mycket. Man fick ju lite pengar var 10:e dag och sen lite extra godbitar i koket. Man stekte sig goda biffar bland annat. Vi hade lite lediga stunder ibland. Man fick vara uppe så tidigt om morgnarna. Vi växlade om så vi var lediga varannan morgon när vi blev lite mer stationära.

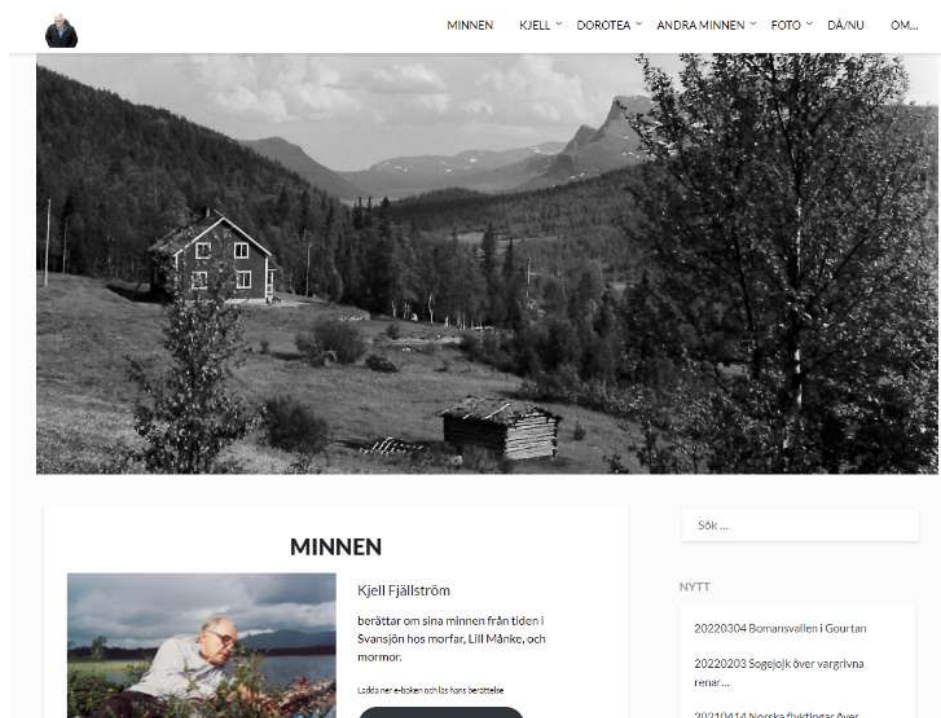
Det var roligast när man fick brev. Det var som om att man fått en stor present. Vi visste så lite om det Sverige vi låg ute och försvarade. Man hade ju tidningar för all del, men det lokala visste man inget om.

Minnen från Västerbottensfjällen

Dorotea – Vilhelmina – Tärna

Besök hemsidan:

<https://36256ryd.se/minnen>

Dan Fjällström
36256 Ryd

Utgiven under Creative Commons-licens: BY NC ND EU
ISBN 978-91-519-8686-9